

DENETİM ODAĞI (LOCUS OF CONTROL) ve ÇEVRE BÜYÜKLÜĞÜ

Yrd. Doç. Dr. Ali DÖNMEZ

İnsanlarda, iyi yada kötü, olumlu ya da olumsuz, kendilerine olanların kendilerince ya da kendi dışlarındaki güçlerce belirlendiği yolundaki iki genel eğilimden birinin ağırlık kazandığı görülmektedir (Rotter, 1954; Rotter, Chance ve Phares, 1972). Eğer kişinin yaşadığı ya da yaşaması olası olumlu olayları ödüller, olumsuzları da cezalar olarak nitelersek; bu eğilimlerden biri, ödül ve cezaların kişinin dışındaki başka güçlerce yönetildiği, denetlendiği ya da uygulandığı, ödüllere ulaşip, cezalardan kaçınma konusunda kişisel çabaların etkili olmadığı doğrultusunda genel bir beklenti; öteki ise, ödül ve cezaların, büyük ölçüde, kendi eseri olduğu, bunların ortaya çıkışında daha çok kendi davranışlarının etken olacağı doğrultusunda diğer bir genel beklentidir. Kısaca insanlar, kendilerine olanların sorumluluğunu ya kendilerine ya da kader, talih, kısmet, şans gibi kendileri dışındaki güçlere yüklemek eğilimindedirler. Diğer bir deyişle, ödül ve cezaları denetleyen güçler, kişinin içinde ya da dışında odaklanmış olarak algılanabilirler. Rotter (1966) bu güçlerin, kişinin içinde ya da dışında, yoğunlaştığı noktaya **denetim odağı** adını vermektedir. Bu yazı boyunca, denetim odağını kendi içlerinde algılayan kişilerden içten denetimliler, dışta algılayanlardan da dıştan denetimliler olarak söz edilecektir.

Denetim odağı kavramı Rotter'in (1954) geliştirdiği toplumsal öğrenme kuramından kaynaklanmıştır. Bu kuram çağdaş psikolojideki iki önemli kuramsal yaklaşımı — davranışçı kuramla bilişsel kuramı — bağdaştırmaya çalışan küçük çapta bir kuramdır. Toplumsal öğrenme kuramına göre davranış (1) sonuçlarının başarı ya da başarısızlık olacağına ilişkin beklentiler, (2) gerçekle-

şen sonuçları, ve (3) oluşumu sırasındaki psikolojik koşulların bir işlevidir. Kısaca davranış bu üç değişkenin birlikte bir sonucu olarak görülmektedir. Denetim odağı işte bu üç etmeden yalnızca ilki ile ilgilidir. Diğer bir deyişle, denetim odağı kişinin bir takım yaşantıları sonucu, genel olarak, davranış ve çabalarının başarılı ya da başarısız olacağı yolunda geliştirdiği genel bir beklenti ile ilgilidir. Bu nedenle davranış, yalnızca denetim odağına bakılarak yordanamaz.

Toplumsal öğrenme kuramına göre, bir ödül kendisinden hemen önceki davranışı gelecekte de izliyeceği yolundaki beklentiyi güçlendirir ve böylece de izlediği davranışın benzer koşullarda yinelenmesi olasılığını artırır. Böyle bir davranış - ödül ardışıklığı beklentisi bir kez geliştikten sonra, davranışın ödülsüz kalması bu beklentiyi zayıflatacak ya da tümüyle silinmesine yol açacaktır. Ancak, ödül ve cezaların davranışları, sırasıyla, pekiştirici ya da zayıflatıcı etkileri kişinin, davranışıyla onu izleyen ödül ya da ceza arasında bir nedensellik ilişkisi algılayıp algılamadığına da bağlıdır. Eğer böyle bir ilişki algılanıyorsa, davranışın diğer belirleyicileri aynı kalmak koşulu ile, ödüller izledikleri davranışın yinelenme olasılığını, böyle bir ilişkinin algılanmadığı durumlarda olduğundan daha fazla arttıracaktır. Öyleyse, şöyle bir yordama yapılabilir; bir ödül izlediği davranıştan bağımsız olarak algılanırsa, o davranışı gelecekte de izleyeceğine ilişkin beklentiyi, izlediği davranışın ürünü olarak algılandığı durumdaki kadar yükseltmeyecektir. Bunun tersi de doğrudur; ödülün davranışı izlememesi durumunda, bu ikisi arasında bir nedensellik ilişkisinin kurulmamış olması, söz konusu beklentiyi, böyle bir ilişkinin kurulmuş olduğu durumdaki kadar zayıflatmayacaktır. Öyle görülüyor ki; ödül ve cezalarla geçmişteki deneyimlerine bağlı olarak, bireyler yaşadıkları olumlu ve olumsuz olayların sorumluluğunu kendi davranışlarına yüklemeye eğiliminin gücü açısından ayrılıklar göstereceklerdir.

Davranış - ödül ardışıklığına özgün bir durumda geliştirilen beklentiler benzer olarak algılanan bir dizi başka duruma genellenirler. Sonuç olarak, kişinin kafasında benzer olarak algılanan bir dizi duruma ilişkin genel bir beklenti oluşur. Bu beklenti, kişi açısından, ya «ödül ve cezalar, daha genel bir deyişle, bana olanlar benim kendi eserimdir, kendi davranışlarımın sonucudur ya da bunlar üzerinde kendi davranış ve çabalarımın çok benim dışımdaki

güçler etkilidir» biçiminde genel bir beklenti olacaktır. Bunlardan birinin ya da diğerinin kişide ağırlık kazanması, onun karşılaştığı bir çok durumda, kendisine açık bulunan davranışsal seçeneklerden hangisini seçeceği üzerinde etkili olacaktır. Örneğin, bir öğrenci okulda aldığı notlarla kendi çabaları arasında bir bağlantısızlık algılıyorsa ve bunların, kendi çabalarından çok, öğretmenlerinin keyfine, şansa, ya da başka dış güçlere bağlı olduğuna inanıyorsa bu onun derslerine çalışmak ya da çalışmamak seçeneklerinden hangisini yeğliyeceği üzerinde etkili olacaktır. Böyle bir kişi sorunlarını çözmek doğrultusunda çaba harcamayı gereksiz bulabilecektir.

Görüldüğü gibi, davranışlarla sonuçları arasında bir nedenselliğin bulunduğu ya da bulunmadığı yolunda, genelleştirilmiş, iki bekientiden birinin ya da diğerinin güçlü olması, aynı durum karşısında, farklı davranışsal seçeneklerin izlenmesine neden olabilmektedir.

İlgili Araştırmalar :

Rotter tarafından 1966'da yeni bir kişilik boyutu olarak ortaya atıldıktan sonra, denetim odağının değişik pek çok psikolojik değişkenle ilişkisi araştırılmıştır. Bu değişkenler arasında okul başarısı, öze saygı, sigarayı bırakma, alkoliik, boşanmalar, toplumsal etkiye direnme, üniversite öğrencileri arasında politik etkinlik, yaş, cinsiyet, toplumsal sınıf, sosyo - ekonomik düzey ve benzerleri sayılabilir.

Araştırma sonuçları, her zaman tutarlı olmamakla birlikte, genel olarak, içten denetimlilerin sorunlarını daha kolay kabul ettiklerini, bunların çözümünde daha etkili ve seçtikleri çözüm yollarında daha ısrarlı olduklarını göstermektedir. Ayrıca, içten denetimliler, dıştan denetimlilere oranla, sorunlarının çözümünde çevresel uyaran ve ipuçlarını daha kolay algılayıp değerlendirebilmektedirler. Kısaca, Rotter (1978), Lefcourt (1976), Phares (1976), Gilmore (1978), Nowicki ve Strickland (1973) gibi konu ile doğrudan ilgili yazarlar bu tür bulgulara dayanarak, içten denetimli olmanın insanların başarılı ve mutlu bir yaşam sürdürmelerinde etkili olduğu görüşünde birleşmektedirler.

Öte yandan, denetim odağının dıştan içe, içten dışa doğru değiştirilebileceğini kanıtlayan birçok araştırma ve çalışma da yapılmıştır.

mıştır (DeCharms, 1972; Nowicki ve Barnes, 1973; Diamond Shapiro, 1973; Reimanis, 1974; Gutkin, 1978).

Yukarıda da değinildiği gibi denetim odağı ile pek çok psikolojik değişken arasında ilişki kurulmuştur. 1966'dan 1969'a kadar 300'den fazla çalışma yapılmıştır. Phares bu konu ile ilgili araştırma sayısının 1978'de 1000'i aştığını belirtmektedir. Bizim yaptığımız bir tarama ise bugün, yani 1983'te, bu sayının 2000'i bulduğunu göstermektedir.

Denetim odağı ve önkoşullar :

Bütün bu çalışmalara karşın, denetim odağını hazırlayan önkoşullarla ilgili çok az sayıda araştırmaya rastlanmaktadır. Önkoşullarla ilgili araştırmaların çoğunun da 1972'den önce yapıldığı görülmektedir. Robinson ve Shaver «Sosyal Psikolojik Tutum Ölçekleri» adlı yapıtlarının 1973'teki baskısında gelecek bir kaç yıl içinde denetim odağına ilişkin çalışmaların daha çok önkoşullar üzerinde yoğunlaşacağını kestirmelerine karşın, durum hiçte öyle olmamıştır. 1973'ten bu yana önkoşullarla ilgili önemli hemen hiç bir araştırmaya rastlanmamaktadır. O günden bu güne, denetim odağı ile ilişkileri araştırılan pek çok değişkene yenilerini eklemekten öteye geçilememiştir. Bunun bir nedeninin de, önkoşulların çok karmaşık ve araştırılmalarının çok daha güç olması olduğu söylenebilir. Ancak, önkoşulların araştırılması, hem daha başlangıçtan bireylerin içten denetime inanacak biçimde eğitilmeleri ve yetiştirilmeleri, hemde her nasılsa güçlü dıştan denetim beklentileri geliştirmiş kişilerin bu beklentilerinin içten denetimliliğe doğru değiştirilmesi çabalarında kullanılabilecek bilgilerin elde edilmesi bakımından çok önemlidir.

Denetim odağını hazırlayan, diğer bir deyişle, insanları, ağırlıklı olarak, içten ya da dıştan denetime inanır duruma getiren önkoşulların neler olabileceği konusunda ipuçları vermeleri bakımından ilgili birkaç çalışmaya değinmek yararlı olacaktır. Bu çalışmaların en önemlilerinden biri Kotkovsky, Crandall ve Good (1967) tarafından yapılmıştır. Katkovsky ve arkadaşları anababalardan çocuklarını yetiştirme konusunda elde ettikleri sözel bilgileri ve kendi yaptıkları gerçek çocuk - anababa ilişkilerine değgin gözlemleri kullanarak sıcak, destekleyici, kabul edici, disiplin uygulamalarında tutarlı, çocuklarından erken yaşlarda bağımsızlık bekleyen

anababaların, çocuklarında içten denetim inancını; cezacı, reddedici, baskıcı ve eleştirici anababalardan daha fazla pekiştirdikleri kanısına vardılar. Davis ve Phares'de (1969) üniversite birinci sınıf öğrencilerinin anababalarının çocuk yetiştirmeye ilişkin davranış ve uygulamaları konusundaki anılarını değerlendirerek içten denetimlilerin anababalarını daha yapıcı, daha az reddedici, daha az düşmanca denetim uygulayan, disiplin konusunda daha tutarlı, ve sevgiye dayalı ilişkileri daha az kesen kişiler olarak anımsadıklarını ortaya çıkardılar. Dıştan denetimliler ise anababalarını daha az kabul edici, disiplin konusunda daha tutarsız kişiler olarak anımsadılar. Diğer bazı araştırmalar da benzeri bulgulara sonuçlanmıştır (MacDonald, 1971 a; Yates, Kenelly, ve Cox, 1975; Salomon ve arkadaşları, 1971; Nowicki ve Segal, 1974; Talor ve Jalowiec, 1968). Öte yandan, yalnızca anne davranışı açısından aynı sonuçlara ulaşan, baba davranışı ile içten denetimlilik arasında bir ilişki bulunmayan çalışmalar da vardır (Chance, 1972; Levenson, 1973).

Bütün bu çalışmalardan, olumlu anababa davranışları ile, hem çocuklarda hem de yetişkinlerde, içten denetimlilik arasında olumlu bir ilişki var görünmektedir.

Ayrıca bir çalışma (MacDonald, 1971 b) iki çocuklu ailelerde, sonra doğan çocukların önce doğan kardeşlerinden daha dıştan denetim ağırlıklı olduklarını bulmuştur. Bir başkası da (Duke ve Lancaster, 1976) baba yokluğunda büyüyen erkek çocukların aneli - babalı büyüyenlerle karşılaştırıldığında, daha dıştan denetim ağırlıklı olduklarını ortaya koymuştur.

A.B.D. Kansas Üniversitesi kökenli çevresel psikoloji çalışmaları ile diğer bazı çevresel psikoloji çalışmalarının bulguları denetim odağının içte ya da dışta algılanması eğilimi üzerinde içinde yaşanılan çevrenin büyüklüğünün bir etken olabileceğini düşündürmektedir. Bu bulgulardan bazılarını Barker (1968) şöyle özetlemektedir. Büyük yerleşim merkezlerinin ya da büyük kurumların yerleşikleri (sakinleri) ile karşılaştırıldığında, küçük yerleşim merkezlerinin ya da küçük kurumların yerleşikleri :

(6) Daha dakiktirler (Revans, 1958; Acton, 1953).

(7) Kamuya ait yerlerde daha sık gönüllü görev almaktadırlar (Dawe, 1934; Larson, 1949; LeComte ve Bar-

ker, 1960; Wright, 1961; Coleman, 1961; Barker ve Gump, 1964; Fisher, 1953).

(8) Daha geniş bir etkinlikler dizisinde ve önemli sorumluluk konumlarında daha sık işlev görmektedirler (Barker ve Gump, 1964 a; Barker ve Barker, 1961 a, 1961 b, 1963 a; Wright, 1961).

(9) Daha verimlidirler (Revans, 1958; Thomas, 1959; Acton, 1953; Marriot, 1949).

(10) Daha fazla önderlik davranışı göstermektedirler (Bass ve Norton, 1951).

(15) ... genel olarak birbirleri ile daha fazla etkileşimde bulunmaktadırlar (Kelly ve Thibaut, 1954; Bales, 1952; Bales ve Borgatta, 1955; Taylor ve Faust, 1952).

(21) İşlerini daha anlamlı bulmaktadırlar (Worty, 1950).

(24) ... toplum için değerli ve yararlı olduklarından daha çok söz etmektedirler (s. 200-201).

Denetim odağının içte ya da dışta algılanması, diğer bir deyişle, davranışlarla sonuçları arasında genel bir nedensellik ya da bağlantısızlık beklentisinin gelişmesi büyük ölçüde bir öğrenme sorunudur. Dikkatle gözden geçirilecek olursa, Barker'ın sözünü ettiği araştırma sonuçlarından bazıları (7, 8 ve 10) küçük çevrelerde, yerleşiklerin daha fazla sorumluluk konumlarına geldiklerini, dolayısıyla, davranışları ile sonuçları arasındaki bağlantıyı görme-ye daha fazla olanak bulduklarını göstermektedir. Diğer bir deyişle, sorumluluk konumlarına gelme ve böyle konumlarda işlev görme bireylerin, davranışları ile bu davranışların sonuçları arasında, bir nedensellik ilişkisi algılamaları için iyi bir olanak sayılabilir. Böyle bir bağın algılanması ise içten denetimlilikle yakından ilgilidir. Barker'dan alınan araştırma sonuçlarından diğer bazıları (6, 9 ve 24) ise yaşadıkları toplumsal çevre içinde daha çok sorumluluk alan ve davranışlarının elde edilen ödüllerle, karşılaşılan kötü sonuçlar üzerinde etkili olduğuna inanan insanların özelliklerini vurgular görünmektedir.

Genel olarak, küçük yerleşim merkezi ya da kurum yerleşiklerinin bu özellikleri, denetim odağını içte algılamak eğilimindeki kişilerin, denetim odağı ile doğrudan ilgili araştırmalarca ortaya konan özelliklerine de koşut görünmektedir. Örneğin, dıştan denetimlilerle karşılaştırıldığında içten denetimliler :

(1) Kendilerini daha olumlu değerlendirmektedirler (Killmann ve Howell, 1974).

(2) Daha uyumlu davranış göstermektedirler (Hung, 1977; Lefcourt, 1976; Pharase, 1976).

(3) Bir yabancı ile daha fazla süre sözel etkileşimde bulunmak eğilimindedirler (Dudley, 1977).

(4) İşlerini daha fazla sevmektedirler (Lester ve Genz, 1978).

(5) Daha verimlidirler (Frantz, 1980).

Denence :

Nüfusu onbinden küçük yerleşim merkezlerinden gelen üniversite birinci sınıf öğrencileri, nüfusu onbinden büyük merkezlerden gelen denkleleriyle karşılaştırıldığında, daha içten denetimlidirler.

Bu çalışmada, yukarıda verilen bilgilerin gerekçesini oluşturduğu, bu denence sınanacaktır.

YÖNTEM

Denekler :

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi birinci sınıf öğrencilerinden, üniversiteye gelinceye kadarki yaşamlarını nüfusu 10.000'den küçük yerleşim merkezlerinde geçirenler arasından 51 kişi tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilerek küçük çevre grubu oluşturuldu. Aynı biçimde, üniversiteye gelinceye kadarki yaşamlarını nüfusu 10.000'den büyük yerleşim merkezlerinde geçirmiş olanlar arasından da gene tesadüfi örneklem yöntemi ile 51 kişi daha seçilerek büyük çevre grubu oluşturuldu. Küçük ve büyük çevre ayırımında kullanılan 10.000'lik nüfus ölçütü araştırmacı tarafından keyfi olarak konulmuştur.

Süreç :

Yukarıdaki denence bir alan deneyinde sınanmıştır. Bir önceki bölümde anlatılan biçimde oluşturulan iki grup deneye Rotter (1966) Denetim Odağı (Locus of Control) Ölçeği uygulanmıştır. Bağımsız değişken çevre büyüklüğü, bağımlı değişken de denetim odağı algısıdır. Rotter Denetim Odağı Ölçeği'nin Türkiye'de geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılmamıştır. Bu durum araştırmanın sınırlılıklarından birini oluşturmakla birlikte, aracın daha önce Kâğıtçıbaşı (1972) tarafından kullanılmış ve uygulandığı grup-

lar arasında beklenen doğrultuda bir ayırım yapmış olması Türkiye'de de geçerli olabileceği kanısını uyandırmıştır. Ölçek denek gruplarına araştırmacının kendisi tarafından uygulanmıştır. Rotter Denetim Odağı Ölçeği'nden elde edilen puanlar yüksek olmaları ölçüsünde dıştan denetim algısını yansıtır.

SONUÇ

Küçük çevre grubunun ortalaması 7.2, büyük çevre grubunun ortalaması da 6.8 olarak bulunmuştur. Uygulanan t testi iki ortalama arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığını göstermiştir. Rotter Denetim Odağı Ölçeği'nden elde edilen puanların yüksek olmaları ölçüsünde içten denetim eğilimini yansıttıkları düşünülrse, istatistiksel olarak anlamlılık düzeyine çıkmamakla birlikte, grupların ortalamaları arasındaki fark, denencede ortaya konulanın, yani beklenenin tersi yönde bulunmuştur. Diğer bir deyişle, küçük çevre grubundan daha küçük bir ortalama beklenirken, durum bunun tersi olmuştur. Özet olarak, araştırmanın sonucu denenceyi desteklememiştir.

TARTIŞMA

Araştırma gruplarının küçüklüğü bu çalışmanın en önemli sınırlılıklarından birini oluşturmaktadır. Bu tür çalışmalarda grupların daha büyük alınması gereği açıktır. Ancak, başlangıçta, daha kapsamlı bir araştırma girişimi için bir ön çalışma niteliği taşıması nedeni ile bu çalışmada grupların küçük alınmasında bir sakınca görülmemiştir. Fakat bununla, eğer gruplar daha büyük alınsaydı sonuç beklentiye uygun çıkardı demek istemiyoruz. Tam tersine, yazarda, elde edilen bulgudan sonra, eğer araştırma daha büyük gruplar üzerinde yapılsaydı sonuç, gene, denencede beklenilenin tersine ve hatta istatistiksel olarak anlamlı da çıkabilirdi kanısı güçlenmiştir. Diğer bir deyişle, küçük çevre grubunun değil de, büyük çevre grubunun daha içten denetimli çıkabileceği düşüncesi güç kazanmıştır.

Önkoşullarla ilgili olarak daha önce sözü edilen bazı araştırmacılar (Katkovski ve arkadaşları, 1967; Davis ve Phares, 1969; McDonald, 1971 a) ve daha önce değinilmeyen diğer bazıları (Nowicki, 1979; Bradley ve arkadaşları, 1979; Wichern ve Nowicki, 1976) içten denetim algısının gelişmesi üzerinde disiplin uygulamalarında

tutarlı, destekleyici, erken yaşlarda çocuklarından bağımsızlık bekleyen, sıcak anababa davranışlarının etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Aynı çalışmalar cezacı, baskıcı ve eleştirici anababa davranışlarının çocukta dıştan denetim beklentilerini geliştirip güçlendirdiği doğrultusunda bulgularla sonuçlanmıştır. Bu çalışmada ise denetim odağının ailesel belirleyicileri üzerinde özel olarak durulmamış, genel toplumsal belirleyiciler içinde bunların bir ağırlık taşımayabilecekleri düşünülmüştür. Burada elde edilen bulgu, çocuk yetiştirme konusunda izlenen yöntem ve yaklaşımların, yukarıda değinilen bir kaç araştırmanın da ışığında, büyük ve küçük yerleşim merkezlerinde farklılıklar gösterebileceğini akla getirmektedir. Özellikle Türkiye’de, içinde yaşanılan çevre büyüdükçe, eğitim ve iletişim olanaklarının arttığı bir gerçektir. Bu nedenle, büyük çevrelerdeki anababaların, küçük çevrelerdeki denkleleriyle karşılaştırıldığında, eğitim düzeylerinin ortalama olarak daha yüksek, dolayısıyla, daha çağdaş çocuk yetiştirme yöntem ve yaklaşımlarını öğrenip uygulamalarının daha kolay olduğu varsayılabilir. Bu durumda, araştırmanın denencesinde belirtilenin tersine, büyük çevrenin, küçük çevreye oranla, içten denetim inancını daha çok destekleyip geliştirdiği sonucuna varılabilir ve bu, yeni ve daha kapsamlı bir çalışmada sınanabilir. Yazarın da katıldığı ve henüz yayınlanmamış bir başka çalışma büyük ve küçük -çevre ilkökul çocukları üzerinde yapılmıştır. Sınanan denence gene «Küçük çevre, büyük çevre ile karşılaştırıldığında, içten denetim algısını daha fazla destekler» idi. Ancak sonuçlar bunun tam tersini, hem de istatistiksel anlamlılık düzeyinde, doğrular görünmektedir. (Başal, 1983). Özet olarak, bu çalışmanın denencesinin ters çevrilerek gene üniversite öğrenciler üzerinde sınanması önerisi dayanaksız değildir.

K A Y N A K Ç A

- Barker, R. G. **Ecological Psychology : Concepts and Methods for Studying the Environment of Human Behavior**. Stanford, California : Stanford University Press, 1968.
- Başal, H. A. **Çevre büyüklüğü ve denetim odağı**. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1983.
- Bradley, R. H., ve Caldwell, B. M. Home environment and locus of control. **Journal of Clinical Child Psychology**, 1978, 8, 107 - 111.

- Chance, J.E. Academic correlates and maternal antecedents of children's belief in external or internal control of reinforcements. In J.B. Rotter, J.E. Chance, ve E.J. Phares (Eds.), **Applications of a Social Learning Theory of Personality**. Toronto: Holt-Rinehart, 1972.
- DeCharms, R. Personal causation training in the schools. **Journal of Applied Social Psychology**, 1972, 2, 95-113.
- Davis, W.L., ve Phares, E.J. Parental antecedents of internal-external control of reinforcement. **Psychological Reports**, 1969, 24, 427-436.
- Diamond, J.M., ve Shapiro, L.J. Changes in locus of control as a function of encounter group experiences: A study and replication. **Journal of Abnormal Psychology**, 1973, 82, 514-518.
- Dönmez, A. İki kültür, iki çevre; Bir araştırma ve bulgular. **A. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1981, Cilt 14, Sayı 1-2, Sayfa 109-135.
- Dudley, G.E. Predicting interpersonal behavior from a measure of expectancy for interpersonal control. **Psychological Reports**, 1977, 41, 1223-1230.
- Duke, M.P., ve Lancaster, W. A note on locus of control as a function of father absence. **Journal of Genetic Psychology**, 1976, 129, 335-336.
- Frantz, R.S. Internal-external locus of control and labour market performance: Empirical evidence using longitudinal survey data. **Psychology, A Quarterly Journal of Human Behavior**, 1980, 17, 23-29.
- Gilmore, T.M. Locus of control as a mediator of adaptive behavior in children and adolescents. **Canadian Psychological Review**, 1978, 19, 1-26.
- Gutkin, T.B. Modification of elementary students' locus of control: An operant approach. **Journal of Psychology**, 1978, 100, 107-115.
- Hung, Yu-yih. Internal-external locus of control and adjustment problems among junior highschool students. **Bulletin of Educational Psychology**, 1977, 10, 107-122.
- Kağıtçıbaşı, Ç. **Sosyal Değişimin Psikolojik Boyutları: İzmir Lise Öğrencileri Üzerinde Bir İnceleme**. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yay., 1972, A-5.
- Katkovsky, W., Crandall, V.C., ve Good, S. Parental antecedents of children's beliefs in internal-external control of reinforcements in intellectual achievement situations. **Child Development**, 1976, 38, 765-776.
- Kilmann, P.R., ve Howell, R.J. Effects of structure of marathon group therapy and locus of control on therapeutic outcome. **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, 1974, 42, 912.
- Lefcourt, H.M. **Locus of control: Current trends in theory and research**. Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates, 1976.
- Lester, D., ve Genz, J.L. Internal-external locus of control, experience as a police officer, and job satisfaction in municipal police officers. **Journal of Police Science and Administration**, 1978, 6, 479-481.
- Levenson, H. Multidimensional locus of control in psychiatric patients. **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, 1973, 41, 397-404.
- McDonald, A.P., Jr. Internal-external locus of control: Parental antecedents. **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, 1971, 37, 141-147 (a).

- McDonald, A. P., Jr. Birth order and personality. **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, 1971, 36, 171 - 176 b).
- Nowicki, S. Sex differences in independence - training practices as a function of locus of control orientation. **Journal of Genetic Psychology**, 1979, 135, 301 - 302.
- Nowicki, S. ve Barnes, J. Effects of a structured camp experience on locus of control in children. **Journal of Genetic Psychology**, 1973, 122, 247 - 252.
- Nowicki, S., ve Segal, W. Perceived parental characteristics, locus of control orientation and behavioral correlates of locus of control. **Developmental Psychology**, 1974, 10, 33 - 37.
- Nowicki, S., ve Strickland, B. R. A locus of control scale for children. **Journal of Clinical and Consulting Psychology**, 1973, 40, 148 - 154.
- Phares, E. J. Locus of control. In Harvey London and John E. Exner Jr. (Ed.), **Dimensions of Personality**, New York : John Wiley and Sons, 1978.
- Phares, E. J. **Locus of control : A personality determinant of Behavior**. Morristown, N. J. : General Learning Press, 1976.
- Reimanis, G. Effects of locus of reinforcement control modification procedures in early graders and college students. **Journal of Educational Research**, 1974, 68, 124 - 127.
- Robinson, J. P., ve Shaver, P. R. **Measures of Social Psychological Attitudes**. Ann Arbor, Michigan : The University of Michigan, Survey Research Center, Institute for Social Research, 1973.
- Rotter, J. B. **Social Learning and Clinical Psychology**. Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice - Hall, 1954.
- Rotter, J. B. Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcements. **Psychological Monographs**, 1966, 80, 1 - 28.
- Rotter, J. B. Generalized expectancies for problem solving and psychotherapy. **Cognitive Therapy and Research**, 1978, 2, 1 - 10.
- Rotter, J. B., Chance, J. E., ve Phares, E. J. **Applications of a social learning theory of personality**. New York : Holt, Rinehart ve Winston, 1972.
- Salomon, D., Houlihan, K. A., Busse, T. V., ve Parelius, R. J. Parent behavior and child academic achievement striving and related personality characteristics. **Genetic Psychology Monographs**, 1971, 83, 173 - 273.
- Talor, A., ve Jalowiec, J. E. Body boundary, parental attitudes and internal-external expectancy. **Journal of Consulting and Clinical Psychology**, 1968, 32, 206 - 209.
- Wichern, F. ve Nowicki, S. Independence training practices and locus of control orientation in children and adults. **Developmental Psychology**, 1976, 2, 77.
- Yates, R., Kennelly, K., ve Cox, S. H. Perceived contingency of parental reinforcements, parent-child relations, and locus of control. **Psychological Reports**, 1975, 36, 139 - 146.